

MAARİF NÂZIRI AHMED ZÜHDÜ PAŞA'NIN OSMANLI
İMPARATORLUĞU'NDAKİ YABANCI OKULLAR
HAKKINDA RAPORU

Atilla ÇETİN

Osmanlı devlet adamlarının, çeşitli konularda görüş, düşünce ve tekliflerini ortaya koyan lâyiha, arzı, rapor, tahrir gibi metinler hazırlamaları ve bunları devrin hükümdarına sunmaları, eski bir gelenek olarak kendini göstermektedir. 19. yüzyılda da birçok devlet adamının, nâzırların ve yabancı uzmanların, özellikle görevleri ile ilgili çok değişik meselelerde bu tür yazılı metinleri hazırladıkları ve padişaha takdim ettikleri sıkça rastlanan bir durumdur. Bilhassa, II. Abdülhamid devrinde devlet ricâlinin, önemli addedilen hususlarda veya diğer konularda bizzat veya padişahın irâdesi üzerine birçok rapor ve lâyihaları takdim ettikleri görülmektedir. Yıldız Arşivi'ne intikal eden bu tür zengin arşiv malzemesinin her biri devrin sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel vb. konularında değişik açılardan ışık tutacak mahiyettedirler. Burada sunmaya çalışacağımız rapor, II. Abdülhamid devri Maarif Nâzırlarından Ahmed Zühdü Paşa'nın Osmanlı topraklarında bulunan yabancı okullar hakkında muhtemelen 1311/1894 tarihinde kaleme alınmış, çok tipik bir belgesidir. Değişik nitelikteki okullar (idâdî, rüşdiye, cizvit, misyoner) ve bu okulların geniş Osmanlı coğrafyası içinde bir ağ gibi dört bir tarafa nasıl dağıldığını, politikalarını, öğrenci adetlerini, kuruluş şekillerini, en yetkili ağızdan bütün açıklığı ile görebilmek ve öğrenmek imkân dahilindedir. Bu okulların, devlet açısından, gayr-i müslim tebaa üzerindeki menfi etkileri sergilenmektedir. Bu raporun, maarif tarihimiz yönünden çok ilginç olduğuna inanıyoruz. Belge, Osmanlı maarifinin ne derecede müsamahakâr olduğunun açık bir delilidir.

I — AHMED ZÜHDÜ PAŞA'NIN BİYOGRAFİSİ

23 Ramazan 1249/1834'de İstanbul'da doğdu. Süvari binbaşılığında emekli iken ölen Hacı Mehmed Rifat Bey'in oğludur. Mekteb-i Maarif-i Adliye'de okuduktan sonra, Bayezid Camii şerifinde dinî ilimleri ve Arap-

çayı ikmal ile icâzet aldı. Kıbrıslı demekle maruf Hoca Mehmed ve daha sonra tanınmış âlimlerden Ayaşlı Mustafa Tevfik Efendi'nin derslerine devam etti. Muhtelif hocalardan hususi surette Farsça, usul-i malî ve defteri, kısmen de riyaziye tahsil etti. Daha sonra, Londra ve Paris'e memuriyetleri sırasında, İngilizce ve Fransızca çalışmaya gayret etti.

14 Rebîü'l-âhır 1263/1847'de henüz on dört yaşında iken Maliye Nezâreti Esham Muhasebesine devama başladı. 12 Zilhicce 1275/1859'da Esham-i Cedide Muhasebe Mümeyyizliği refakatine nakledildi. 15 Zilhicce 1279/1862'de Varidat Muhasebesinde teşkil olunan Bank Muhasebesi Mümeyyizliği refakatine tayin, 22 Şevval 1283/1867'de kalemin mümeyyizliğine terfi edildi. 27 Rebîü'l-evvel 1285/1868 tarihinde Bank-ı Osmanî Muhasebeciliğine tayin edildi. 24 Zilhicce 1287/1871'de Varidât ve Bank Muhasebelerinin birleştirilmesiyle teşkil edilen Varidât-ı Umumiye Muhasebeciliğine tayin olundu. 8 Receb 1288/1871'de Divan-ı Muhasebât riyâseti inzımanı ile Maliye Nezâreti Müsteşarlığına terfi edildi. Aynı yıl 15 Şabanında azledildi. 13 Ramazan 1288/1872'de Saruhan Sancağı Mutasarrıflığına, 23 Rebîü'l-âhır 1289/1872'de müstakilen idare olunmak üzere Suriye Vilâyetinden ayrılan Trablus-Şam ve Akkâ sancakları zapdedilmek suretiyle teşkil olunan Beyrut Sancağı Mutasarrıflığına tayin edildi. O sene Cemâziye'l-âhiresinde teşkilâtın eski haline iadesinden dolayı açıkta kaldı. Yine aynı yıl 16 Recebinde/1872, ikinci defa olarak, Divan-ı Muhasebât Reisliğine tayin olundu.

3 Cemâziye'l-evvel 1290/1873'de ikinci defa Maliye Nezâreti Müsteşarı oldu. 3 Safer 1291/1874'de Orman ve Maâdin Müdiriyet-i Umumiyesi ilâve edildi. 12 Zilhicce 1292/1876'da Esham-ı Umumiye Emaneti de vazifesine eklendi. 20 Safer 1295/1878'de Müsteşarlık lağv ve Orman ve Maâdin Müdiriyetiyle Esham-ı Umumiye Müdiriyetinden affolundu. 15 Rebîü'l-âhır 1295/1878'de Rüşumât Emîni tayin edildi. 15 Ramazan 1295/1878'de Rüşumât Emaneti uhdesinde kalmak üzere Maliye Nâzırı oldu. O senenin 19 Zilhiccesinde Rüşumât Eminliğinden, 4 Safer 1296/1879'da da Maliye Nâzırlığından infisal eyledi. 6 Cemâziye'l-evvel 1296/1879'da ikinci defa Maliye Nâzırı oldu. 1 Safer 1279/1880'de infisal eyledi. 1 Cemâziye'l-evvel 1298/1881'de mazûliyet maaşı bağlandı.

15 Zilhicce 1302/1884'de Nâfıa Nâzırı oldu. Murassa Osmanî Nişanı ile taltif edildi. 7 Rebîü'l-evvel 1304/1886'da vezâret verildi ve Hüdâvendigâr Valiliğine tayin edildi. Aynı yıl 7 Cemâziye'l-âhiresinde üçüncü defa Maliye Nâzırı oldu. 10 Rebîü'l-âhır 1305/1880'de Maliye Nâzırlığından infisal eyledi.

Nezâret Müsteşarlığı esnasında Maliye ve Nâfıa ile ilgili bazı önemli işlerin tesviyesi için birbirini müteakip memuren Paris ve Londra'ya gitti.

Birer seneye yakın müddet oralarda ikamet etti. Rusya muharebesi esnasında, bir istikraz akdi ve bazı malî tedbirlerin ittihazı ve icrası için Avrupa'ya gönderildi. Londra'da amacın gerçekleşmesini başardı. Mazûliyeti esnasında bazı komisyon başkanlıklarında bulunmuştur.

29 Muharrem 1309/1891'de Maarif Nâzırı tayin olundu. Halil Rifat Paşa'nın Dâhiliye Nezâretine tayini üzerine, gelinceye kadar mezkur nezâret vekâleti de uhdesine tefviz kılındı. Maarif Nâzırı iken 1309/1891'de irâde-i seniyye ile teşkil olunan Tedkik-i Müellefât Komisyonu Reisliğine, 1314/1896'da Rüsümât İdaresinde teşkil olunan Komisyon riyâsetine, 1315/1897'de Maarif Nezâretine tevkil olunan Girid Ahali-i İslâmiyesi Muhtacın-i İâne, yine o senede Mâbeyn'de müteşekkil Mütেকaidin ve Eytâm ve Erâmil-i Askeriye Maâşâtı Komisyonlarının, 1317/1899'da Maliye Nezâreti dairesinde ve padişahın himayesinde teşkil olunan Umur-ı Maliye Komisyonu Riyâsetine tayin olunmuştur.

15 Muharrem 1319/1901'de ilâve memuriyet olarak, Maarif Nezâreti vekâleti uhdesinde kalmak üzere, üçüncü defa Maliye Nezâretine tayin edildi. Yaşı dolayısıyla iki memuriyeti idare kendisine müşkil geldiğinden ve istirahat için bazen evinde kalmak mecburiyeti bulunması sebebiyle, 4 Cemâziye'l-âhir 1319/1901'de Maarif Nezâreti vekâleti asaletе tahvil kılındı. Maliye Nezâretinden afv edildi.

Maarif Nâzırı olarak, ölüm tarihi olan 3 Muharrem 1320/1902 tarihine kadar görev yapmıştır. Mezarı Kızıltoprak'ta yaptırdığı camiin bahçesinde gömülüdür.

Zühdü Paşa müdekkik, hayır ve hasenâtı seven bir zattı. Kızıltoprak'ta, bugün kendi adı ile anılan bir cami ile bir iptidai mektep inşa ettirmiştir.

Üç cilt üzere tertip edilmiş *Mecmu'a-i Zühdiye* adlı eseri basılıdır. Türkçe bir lügat yazmaya başlamış ise de, yalnız A harfinin bir kısmını yazabilmiş, tamamlamağa muvaffak olamamıştır. Bazı şiirleri de mevcuttur. (Biyografisi için: Başbakanlık Arşivi, *Mülga Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Umumî Defteri* No. 18, s. 1-2; Mehmet Zeki Pakalın, *Maliye Teşkilâtı Tarihi (1442-1930)*, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını No. 1977-180/III, Ankara 1978, C. III, s. 435-446).

II — RAPORUN MUHTEVASI, ÖNEMİ, TAHLİLİ

Rapor iki kısımdan meydana gelmektedir. Birincisi asıl rapor, ikincisi Osmanlı ülkesinde mevcut olup tahkik edilebilen yabancı okulların yerlerini gösteren çizelge kısmıdır. Raporun sonunda tarih olmayıp, ancak daha önceki bazı yazışmaların tarihinden, yapılan atıflardan, belge-

nin ifadesinden, Ahmed Zühdi Paşa'nın nezâreti esnasındaki faaliyetlerinden, devrin maarif politikasından vb., muhtemelen 1311/1893-94 yılında veya biraz daha sonra yazıldığı tahmin edilir. İkinci kısımdaki bazı ifadeler de bu kanıyı kuvvetlendirmektedir.

Raporun, «Ruhsatlı ve ruhsatsız ne kadar ecnebi ve gayr-i müslim tebaa okulları mevcut olduğu, bunların ne suretle tesis olunmağa başladığı, ruhsat mecburiyeti bulunup bulunmadığı, eskiden ruhsat muamelesinin nasıl olduğu şimdi nasıl cereyan ettiği, Maarif nizamnâmesine göre Hükûmetin nezaret ve teftiş hakkının ne derecede olduğu, devlet ve milletçe melhuz zararların tahdid edilmesi için ne gibi tedbirlere başvurulması gerektiği, tebaa-i gayr-i müslime okullarının muamele ve imtiyazlarının neden ibaret olduğu hakkındaki» irâde-i seniyye üzerine kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, Osmanlı ülkesinde mevcut Amerikan ve Protestan okulları hakkında yine irâde-i seniyye üzerine bir rapor sunduğu ve bunda tahminen 413 yabancı ve 4547 tebaa-i gayr-i müslime mektebi mevcut olup, bunların 4049'u ruhsatsız, 498'i ruhsata tabi bulunduğu belirtiliyor.

Osmanlı ülkesinde yabancıların okul ve benzeri kurumlar tesisi ve inşası için ahden bir serahat olmadığı, sadece müsaade ve inşası için irade-i seniyye sudur ederse, inşa ruhsatını gerekli kılan emr-i âli tanzim edildiği belirtiliyor. Divan-ı hümâyûnca kayıtlı olanlar inşa olunanlara münhasır olup, ferman-ı âli isdarından sonra bunların yapılıp yapılmadığının meçhul olduğu anlatılıyor. Ayrıca özel olarak bir inşa olunmaksızın, bir ev veya mahallin okul ittihazı da mümkündür. Bu bakımdan bir muamele cereyan etmemektedir. Bu sebeplerden, yabancı okulların tam bir listesini tesbit çok zordur deniliyor.

Nezaret ve teftiş hususunda, her azınlık gurubun millî hislerle hareket ettiği, o bölgelerle yakın menfaat ilişkileri olan ecnebi devletlerin igfalât ve mefsedetleri ve etkileri dile getiriliyor. Bunun Selânik, Manastır, Kosova, Yanya, Sivas vilâyetlerindeki durumu çeşitli müşahhas örnekleri ile açıklanıyor.

Yabancıların fesatlarına ve tahriklerine mâni olmak için, tebaa-i gayr-i müslime kasaba ve köylerindeki okullarda yabancı öğretmenlerin bulundurulmaması, ecnebilerin okul açacakları mahallerde tebaa-i ecnebiye çocuğu olmadığı halde tesisine ruhsat verilmemesi, verildiği takdirde gerekli teftişlerin icrası, tebaa-i Osmaniye evladının bu okullara katıyen gönderilmemesi, tebaa-i gayr-i müslime okullarında Osmanlı dilinin öğretimini mecbur tutulması, teftiş işlemlerinin sıkça yapılması, yabancı ülkelerde olduğu gibi maarif hususunda yıllık bütçe harcamalarının arttırılması, hatta Sırbistan, Romanya, Bulgaristan gibi küçük devletle-

rin maarif bütçelerine verdikleri önemler rakamlarla saptanıp bu tür önlemlerin alınması öne sürülüyor.

İkinci kısımda, vilâyet, livâ, kaza idarî dağılışına göre okulların ismi, açılış tarihi, resmi ruhsatı olup olmadığı, tabiiyeti, erkek ve kız öğrenci adedi ve mülâhazât bölümleri altında önemli bir çizelge ortaya konuyor. Sonunda İstanbul'da bulunan yabancı okullarının listesi veriliyor. Ancak öğrenci adedi saptanmıyor.

Osmanlı Maarifinin özellikle 19. yüzyılda önemli bir konusu olan, yabancı okullar ve gayr-i müslim okullarına yabancı unsurların müdahaleleri konusunda, raporun önemli veriler ihtiva ettiği dikkati çekmektedir. Yabancı devletlerin gayr-i müslim tebaa üzerinde en büyük etkileri, onların milliyetçilik duygularını harekete geçirmek ve kültür hususunda onları aydınlatmak olmuştur. Okulların ve yabancı öğretmenlerin bu husustaki faaliyetleri çok önemlidir. Osmanlı devletinin teftiş ve kontrolünün belli aşamadan sonra etkisiz ve yetersiz kaldığı görülmektedir. Gayr-i müslim tebaanın, devletten ayrılmalarını ve müstakil olmalarını sağlayan etkenler içinde, okullardaki eğitim ve öğretim politikasının büyük etkileri olduğu, raporda da anlaşılmaktadır.

III — RAPORUN METNİ

«Memâlik-i mahrûsa-i şâhâmede ruhsatlı ve ruhsatsız ne kadar mekâtib-i ecnebiye ve tebaa-i gayr-i müslime mevcut bulunmuş ve mekâtib-i ecnebiye bidâyeten ne suretle te'sis olunmağa başlamış idüğünün ve mine'l-kadım hükûmetden ruhsat mecburiyetinde bulunup bulunmadıklarının ve eskiden ruhsat mu'amelesi ne yolda olup şimdi nasıl cereyân etmekte ve bunlar hakkında Maârif Nizamnâmesi hükmünce ve ahden hükûmetin hakk-ı nezâret ve teftişi ne raddede ve bu teftişât el-yevm ne güne icrâ edilmekte ve bunlar üzerinde nezâret ve teftişin daha müsmirr olabilmesi ve kendilerinden devlet ve memleketce husûlü melhûz olan mazarrâtın tahdid edilmesi için ne gibi tedâbirin ittihâzına lüzûm görünmekte bulunduğunun ve tebaa-i gayr-i müslime mekteplerinin dahi mu'amele ve imtiyâzları neden ibâret idüğünün tafsilât-ı lâzime itâsiyle berâber bu bâbda olan mütâlâa-i kasıra-i câkerânemin dahi 'atebe-i felek-mertebe-i Hazret-i hilâfet-penâhîlerine 'arzı hususunu âmir sâniha-pirâyı sudûr olup bi'l-vâsita şeref-telakki olunan İrâde-i hikmet'âde-i cenâb-ı padişâhîleri üzerine bu bâbda imkân derecesinde ifâ kılınan tahkikat ve tedkikât hülâsasının 'arz ve temhîdine mücâseret olunur.

Memâlik-i mahrûsa-i şâhâmede mevcut olan Amerikan ve Protestan mekteplerinin suret-i küşâd ve te'sisleri ve esbâb-ı istinâdları hakkında

bundan akdem şeref-müteallık buyurulan İrâde-i isâbet'âde-i Hazret-i veliyyi ni'met-i bîminnet-i â'zamîleri üzerine Mâbeyn-i hümâyûn-ı cenâb-ı mülûkâneleri Başkitâbetine cevâb olarak on dokuz nüméro ve fi 19 Muharrem sene (1)311 tarihli takdîm kılınan tezkere-i çâkerânemde 'arz ve izâh kılındığı vechle evvelce ve bu kere de mümkün olduğu kadar olunan tahkîkata göre leffen 'arz ve takdim kılınan defter mucibince mezkûr Protestan ve Amerikan dahi dâhil olduğu halde tahminen dört yüz on üç ecnebi ve dört bin beş yüz kırk yedi tebaa-i gayr-i müsleme mekâtibi mevcud ve dört bin kırk dokuz adedi ruhsatsız ve dört yüz doksan sekizi ruhsatnâme-i resmîye merbût olduğu anlaşılıyor ise de bunların müteferrik ve müte'addid mahallerde bulunmaları cihetiyle vilâyâtca tahkîkatın henüz tamamen arkası alınmadığından 'aded ve mîkdâr-ı hakikleri sureti kat'ıyyede ta'ayyün edemeyüb binâen'aleyh netice-i hakikiyye ve sahiha tahkîkat ve ta'kibât-ı câriyenin ikmâlinde başkaca 'arz edilmek üzere şimdiye kadar istihsâl olunan ma'lûmâtın hulâsasını 'arza müsâra'at olundu. Bunlardan mekâtib-i ecnebiyenin bidâyeten sureti te'essüsleriyle ahden ne derece salâhiyyetdâr bulduklarına ve tafsîlât-ı sâiresine dâir Nezâret-i çâkerice vaktiyle ne kayd düşürülmüş ve ne bu cihet düşünölmüş olduğundan esâs ve mebd'e'inden ma'lûmât-ı vâziha ve kat'ıyye alınması zımında Bâb-ı âli ile bi'l-muhâbere Divân-ı Hümâyûn kaleminden bu kere verilen müzekkerede Memâlik-i şâhânede ecnebler tarafından mekteb ve emsâli müessesât te'sisi ve inşâsı hakkında ahden sarâhat ve salâhiyet olmayub mücerred müsâ'ade-i mahsûsadan ve o gibi müessesât inşâsı için vuku'bulan müsted'ayât ve mültemesât üzerine tedkîkat icrâsiyle bi'l-isti-zân İrâde-i seniyye şeref-müte'allık buyurulur ise inşâyâ ruhsatı mutazammın emr-i âli tanzîm ve tasdîrinden ibâret olmasıyla Divân-ı hümâyûnca ma'lûm ve mukayyed olan mekâtib-i ecnebiye bi'l-hassa inşâ olunanlara münhasır ve fermân-ı âli isdârından sonra bunların yapılıb yapılmadığı meçhul olduğu gibi mahsûsen inşâ olunmaksızın Hükümet-i seniyyenin ruhsatıyla bir hâne ve mahall mekteb ittihâz kılınacak olduğu halde Divân-ı hümâyûnca bu bâbda bir gûne mu'âmele cereyân etmemekte idüğünden dâhil-i memâlikde el-yevm mevcud mekâtib-i ecnebiyenin mîkdâr-ı sahihi bilinemeyeceği ve mekâtib-i ecnebiyenin Memâlik-i şâhânede te'sis ve küşâdınâ ne tarihten itibâren müsâ'ade buyurulduğuna ve bunun ne gibi bir mu'âmele ve icâb üzerine takarrür eylediğine mütedâir vuku'bulan tettebbu'ât ve tedkîkat-ı kuyûdiyyeye nazaran bin ikiyüz seksen tarihinde Kadıköy Fransız Mektebinin inşâsı hakkında ruhsat emri âlisi isdâr kılınmış ise de bu kabil mü'essesât inşâsı için bâ-fermân-ı âli ruhsat it'âsı usûli târih-i merkûmdan evvel tamamen mer'i olmadığı mi-sillû hassaten binâ edilmeksizin bir hâne ve mahallin mekteb ittihâzı tâ-

rih-i sâlifü'z-zikrden mukaddem dahi vâki' olmuş olabileceğine göre bin ikiyüz seksen târihinin mekâtib-i ecnebiye hakkında kat'i bir mebde' add olunamayacağı ve Kadıköy Fransız Mektebinin inşâsı ruhsatını şâmil ve mekâtib-i ecnebiye inşââtı için ilk kayd olan bin ikiyüz seksen târihli fermân-ı âli Fransız sefâretinin iltimâsı üzerine şeref-sâdır olan İrâde-i seniyyeye mübtenî ise de iltimâs-ı sefâretin tervici ve zâten salâhiyyet-i ahdiyye yoğiken müsâ'ade-i mahsûsa olarak mü'essesât-ı ecnebiyeye ruhsat verilmesi usûlünün ittihâzı devletce ne yolda bir sebep ve icâbdan ileri geldiğinin Divân-ı hümâyûn kalemince ma'lûm olamayacağı ve fermân-ı âliler esâsen emr-i inşâyâ ruhsatı mutazammın olduğu cihetle bunlara ötedenberû derc edilen kuyûd-ı asliye inşâatın takarrür eyleyen hadd ve dereceyi tecâvüz etmemesine dâir olup, muahhâren de ba'zılarında, et-fâl-i müsliime kabul olunmamak ve kavânin-i Devlet-i aliyyeye teba'iyet edilmek şartları dahi ilâve edilmiş olduğu beyân kılınmıştır. Takdim olunan defterde İzmir'de Sör dö Şarite ya'ni Fransa'ya mensûb inâs mektebi alafranga bin sekizyüz otuz üç ve İškodra'da Rusya ve kezâlik Aydın'da Fransa ve Avusturya devletlerinin i'ânesiyle bin sekizyüz elli iki târihlerinde açıldığı mukayyed olan dört mekteb henüz ruhsat-ı resmiyyeye merbût olmayub, birisi altmış bir ve üçü kırk iki seneden-berû açılmış idüğünden Divân-ı hümâyûnca mebde' gibi görünen bin ikiyüz seksen hicriyesinden bir hayli seneler mukaddem ve binâen-'aleyh maârifce meçhul bir takım ecnebi mektebler açılmış olacağından el'ân devam etmekte olan tahkikatın arkası alındığı vakt mikdâr ve derecelerinin sıhhati anlaşılacağı bedihîdir.

Divân-ı hümâyûn kaleminin beyân eylediği vechle ecânibin Memâlik-i Osmaniye'de bilâ kayd-ü şart mektebler te'sis ve idâre edebilmeleri için kendilerine devletce bir hakk-ı imtiyâz verilmiş olduğuna dâir mu'âhedât-ı atika ve cedîdede sarâhat-i mutlakaya dest-res olunamadıktan başka Maârif Nizamnâmesinin yüz yirmi dokuzuncu maddesinin birinci fıkrasında «Mekâtib-i husûsiye gerek tebaa-i Devlet-i aliyye gerek tebaa-i ecnebiyeden olan efrâd ve eşhâsdan biri cânibinden ücretli veya ücretsiz olarak ihdâs ve te'sis olunan mekteblerdir», ikinci fıkrasında «Memâlik-i şâhânede bu ne'v mekteblerin te'sisine evvelen muallimlerinin yedinde Maârif Nezâretinden yâhûd mahallî maârif idâresinden şahâdet-nâme bulunmak, sâniyen bu mekteblerde âdâb ve politikaya mugâyir ders okutdurulmamak için ta'lim olunacak derslerin cedveli ve kitâblar taşrada ise vilâyet maârif idaresiyle vilâyet valisi tarafından ve Dersââdet'de ise Maârif Nezâreti cânibinden ruhsat-ı resmiyye verilir. Bu üç şart kâmilen mevcut olmadıkça mekâtib-i husûsiyye küşâd ve devâmına ruhsat verilmez ve hilâfında hareket vuku'u takdîrinde men'i ve sedd olu-

nur» kaydları musarraha ve mestûr olduğundan gerek sunûf-i âliye ve ebniye-i cesîmeden olan ecnebi mektebelerinin müceddeden ve tevsî'ân inşâ ve te'sisi ve küşâdı gerek isticâren bir hânede mekteb ihdâsı İrâde-i seniyye ve emr-i âli istihsâline hasır edilmiş ve bu makûle ba'zı büyük mektebelerin nâmuna ol-vechle ruhsat istihsâl olunmuş idiye de kısm-ı â'zamı netice-i müstakbelenin mazarrâtını idrâk edemeyen taşra hükûmet me'murlarının müsâmahât ve 'adem-i takayyüdâtından bilâ-ruhsat açılmış ve ecnebler makasîd-ı siyâsiyelerinin bu gibi mekâtib talebesinin iğva' ve zihinlerinin ifsâdiyle husûl bulacağını anladıklarından bi't-tedric tezâyüd ederek mekâtib-i mezkûrenin ahvâl-i 'umûmiyyesi bugünkü kesret ve cesâmete ve telkinât ve tedrisât-ı vâkı'ası meydanda olan derece-i te'sirâta vâsıl olmuş ve bunlar mekteb açmak istedikleri zaman Hükûmet-i seniyye'den istihsâl-i ruhsat eylemelerinin lüzûmu bu bâbda bervechi-ma'rûz İrâde-i seniyye ve fermân-ı âli sudûru yolunda ittihâz olunan kaide ve usûl-i kadîme ve mezkûr Maârif Nizamnâmesinde mûnderic ahkâm-ı mebsûta ile müsbit bulunmuşdur. Fermân-ı âliye müstenid olmayan ve vaktiyle açılan mekâtib-i ecnebiyeye ruhsat almağa ve maârif me'murları taraflarından teftiş olunmağa süferânın bu bâbdaki 'adem-i muvâfakatleri mahzâ kendi devletlerinin tebaa-i gayr-i müslime-i şâhâne üzerinde teksîr-i nüfûzları emelinden münba'is olub, yoksa te'âmül-i kadîm vechle İrâde-i seniyye ve emr-i âliye müstenid olmayan ve mezkûr yüz yirmi dokuzuncu maddenin ahkâmına tevâfuk etmeyen mekâtibin devâmını talep ve istidâ'ya ve bu bâbda ta'annüd ve isrâra hiçbir ecnebinin hak ve salâhiyet-i ahdiyyesi olmadığı Divân-ı hümâyûn müzekkeresi me'âlinden dahi münfehim olub ma'mârif bu kabilden olan mekteblerden bazılarına vaktiyle Meclis-i Maârifden ve taşra maârif idârelerinden ruhsat-nâme verilegelmekde bulunmuş olduğu halde 'ale'l-'umûm mekâtib-i gayr-i müslime ve ecnebiyenin ruhsat-nâme-i resmîye rabtı hakkında şeref-müteallık buyurulub 28 Cemâziye'l-eyvel sene (1)309 târihli tezkere-i sâmiye ile tebliğ olunan İrâde-i seniyye-i Hazret-i pâdişâhîleri hükmi-i celîlince bunlara verilecek ruhsat-nâme-i resmî müceddeden tertîb ve tanzîm etdirilerek istid'â vuku' buldukca Dersââdet'te Şehremâneti ve Zaptiye Nezâreti ile Nezâret-i âcizî beyninde cereyân eden muhâberât ve olbâbda vuku'bulan tahkîkat üzerine mekâtib-i gayr-i müslime ve ecnebiye müfettişliği ile Meclis-i Maâriften ve taraf-ı çâkerânemden ve vilâyâtda dahi Maârif Müdürleri ma'rifetleriyle tahkîkat-ı lâzime ba'de'l-icrâ tanzîm ve hükûmet-i mahallîye taraflarından tasdik olunduktan sonra eshâbına îtâ ve teslim olunmakda bulunmuşdur.

Mekâtib-i gayr-i müslime ve ecnebiye üzerinde hakk-ı nezâret ve tef-tişin şimdiki halde daha müsmirr ve müessir olabilmesi için ittihâzı iktizâ

eden tedâbir bahsine gelince; Mekâtib-i ecnebiyenin Memâlik-i mahrûsa-i şâhânedede tutduğu mevki' ve kazandığı te'sirin tedkikatıyla men'-i mazar-râtı esbâbının tafsîlâtına girişmezden evvel tebaa-i muhtelif-i gayr-i müslimeden olan akvâm ve tavâifin mekâtib-i milliyeleri vâsıtasıyla yürütmekte oldukları mu'âmelât ve yekdiğerine rağmen ve rekabeten icrâ eyledikleri zıd ve muhâlif teşebbüsâtın hakayıkını icmâlen olsun mevzû-i bahs etmek ve 'ilel ve esbâbını taharrî ile ol-vechle bir mukayese-i sahîha istihsâl eylemek lâzım gelir. Gerçi sûret-i zâhireye göre tebaadan olan akvâmı mezkûre nasrâniyyet lafz-ı 'umûmîsi altında ictimâ' ile Hristiyanlık mezheb ve mesleğinde bulunuyor ise de hakikat halde öyle olmayub nasrâniyyet hükmüne münkad bulunan milel-i muhtelifenin her birisi kendi 'unsur-ı münferidini kuvvetlendirmek ve diğeri 'unsur-ı gayr-i müslime ve siyemâ ahâli-i islâmiyyeye gâlib ve musallat olmak ve bu kuvvetin te'siriyle kendilerine meyyâl bulunan birer ecnebi devletinin zîr-i cenâh-ı sahâbetine girmek ve mekteplerinden bu ahlâkda adamlar yetiştirmek meslek ve arzusu tavâif-i merkume beyninde bir hayli ilerleyüb ecânibin tesvilât ve teşvikatına gayet geniş bir meydan açmış ve pek çok mazarrâtın vuku'una sebep olmuş ve olmakda bulunmuşdur. Her ne kadar ma'rûzât-ı âtiye tafsîlât-ı zâideyi mûcib ise de ba'zı vilâyâtda vâki' olan mekâtib-i hristiyâniyyenin ahvâl-i 'umûmiyyesinin hulâsaten 'arzı ilcaât-ı maslahatdan görülmüşdür. Şöyle ki, tebaa-i Saltanat-ı seniyyeden olan Rum Ortodoks ve Rum Protestan ve Bulgar İslâv ve Katolik ya'ni sırf Lâtin ve Ermeni Katolik ve Ermeni Protestan ve Ermeni Katolikden bir şu'be olan Mârûnî ve Keldânî ve Süryânî-i kadîm ve Nastûrî ve Ya'kûbî mezâhibi başka başka kiliselere tâbi' olup bunlardan vaktiyle Rum Ortodoks ve Bulgar milletleri bir kiliseye merbût idiyeler de muahharen Eksarhlığa tefrîk olunan Bulgarlar Rumların her hal ve tavrına muhâlefet ve mübâyenet göstermekde ve buna mukabil Rumlar dahi ellerinden geldiği kadar nefret ve 'adâvet irâe etmekde ve Bulgarlar mine'l-kadîm mekâtib-i milliyelerinde tadrîs edegelmekde oldukları Rum lisânını terk ile Sırp ve İslâv lisân ve kavâ'idi üzere icrâ-yı tadrîsât' için yeniden mektepler küşâd ve te'sisi dâ'iyesine kemâl-i ehemmiyetle düşüb her dürlü tevessülât ve teşebbüsâta başlamakda buldukları gibi buna munzam olan Sırp igfâlât ve teşvikatı bütün bütün Bulgarları şımartmakla makasîd-i mebhûselelerinin kuvvede kalması zımnında Rumlar dahi 'aksini iltizâm etmektedir. Ez-cümle Selânik Vilâyetinde bulunan mekâtib-i gayr-i müslimenin ahvâline nümûne olan nefs-i Selânik'de vâki' Bulgar Mekteb-i Kebîri müdiriyetine bundan akdem İslimye Mutasarrıf-ı esbak(1) Nâçif (?) (ناچيف) ve muahharen Bulgaristan Zabtiye Nezâreti Mu'âvini Hacı İvânof ta'yin olunmuş idi. Andan sonra mekteb-i mezkûr müdiriyetine Bulgaristan

Maârif Nâzırı sâbık(1) Sarahof ve mu'allimliğine yine Bulgaristan mekâtib-i 'umûmiyyesi müfettiş-i sâbıkı Taşod nâm kimesneler gönderilmiş ve mahzâ Bulgar politikasının Selânik'de tervîc ve tevsî'i zımında kendi me'mûriyet-i sâbıkalarına nisbetle hiç hükmünde bulunan bu vazifelere merkumunun oraya sevk ve istihdâmları ve merkum Sarahof'un hüsn-i hâl ve etvârından bahisle Selânik Vilâyetine Eksarhlık tarafından mültezimâne tavsiye-nâme gönderilmesi orada mekâtib vâsıtasıyla ne derece igfâlâta kalkışdıklarına delil-i vâzıhdır. Merkum Sarahof ile Taşod'un mektebden def'i kabil olacağı tasavvur edilse bile eslâfına nisbetle yine Bulgaristan'ın mühim me'murlarından ba'zıları intihâb olunub gönderilmek ve bunların telkinât-ı mefseadet-kârâneleri yalnız matbû' ve Nezâret-i çâkeriden musaddak ders kitaplarına münhasır olmayub şifâhen dahi şâkirdânın zihn ve fikirleri tesmîm edilmek tabii'dir.

Bulgar Mektebinde câri olan bu ahvâl-i müteessife Bulgar, Rum, Ulah akvâmına dahi sârî olub bunların evlâdı Bulgaristan, Yunanistan, Romanya hükûmetlerinin i'ânât-ı hafiyeleriyle ve vaktiyle açılmış olan mekâtibde telkinât-ı muzır ve şifâhiye tadrîs etdirilmekte menâfi'-i mahsûsa-i ecânibe imâle edilmekte ve bu vilâyetde Sırpça söyleyen kimse olmadığı ve Sırp tebaası bulunmadığı halde Sırbistan Hükûmetinin i'âne ve fedâkârlığı sevkiyle ahâli-i mahallîye tarafından bir takım Sırp mekteblerinin küşâdına çalışılmakta ise de Nezâret-i çâkeriden bunlara meydân ve ruhsat verilmemekde ve Sırplar, Bulgarlar, Romanyalılar, Rumlar, Ulahlar hâlen ve istikbâlen ba'zı güne menâfi'-i siyâsiyye istihsâli emniyesiyle kendi lisân ve mesleklerinin tebaa-i Osmâniye beyninde ta'mîm ve intişârına ve kavimlerine mensûb olan ahâlinin kuvve-i 'ilmiye ve efkâr-ı mahsûsa ile tahkîmine fevka'l-'âde sa'y etmektedir. Hele Selânik sancağına tâbi' Tikveş kazâsiyle sâir ba'zı mahallerde olan ahâli-i islâmiyenin Bulgarcadan başka bir lisân bilmemesi ve cevâmî'-i şerîfede du'â ve nasihatın bile Bulgar lisâniyle icrâ edilmekte olması işin ehemmiyetini meydâna koyar.

Manastır Vilâyetine gelince, buranın mekteblerinde Rum ve Bulgar lisâniyle te'lif edilmiş kütüb ve resâil kırâ'at etdirilmiyerek İslâv ve Sırp lisânı üzere tadrîsât icrâsına ve bu sûretle mekteb küşâdına ruhsat îtâsı hakkında bir hayli kariyeler ahâlisi tarafından Nezâret-i çâkeriye gönderilen pek çok istid'âât ve Sırp konsülâtosu cânibinden 'ale'd-devâm edilen mürâca'ât üzerine keyfiyet nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınarak olbâbda Manastır Vilâyetiyle icrâ olunan muhâberât-ı müte'addide neticesinde vilâyet dâhilinde asla Sırp tebaası olmadığı ve ahâli-i hristiyâniyye Rum ve Bulgar mezhebine tâbi' idüğü ve Sırpça ve İslâv ve Boşnakça müttekellim bir ferd bulunmadığı ve Sırp mekteblerinin küşâdı istid'âsı

Manastır'da hiç lüzümü yoğiken Sırpuların teşkil eyledikleri konsolosları vâsıtasıyla ve mâlen bir takım fedâkârlık ihtiyârıyla vuku' bulan teşvîkatdan münba'is olub İslâv milliyeti iddi'asında bulunanların isbât-ı müdde'â edecek salâhiyetleri olmadığı gibi Rumlarla Bulgarların patrikhâneleri tefrîk olduğundan Bulgarlara rağmen Sırpularla ittihâd etmiş olan Rumlar dahi ahâlisi Bulgar olan mahallerde zâhiren patrik-hâneye teba'iyet ve bâtinen Sırp politikasının neşrine gayret etmekte bulunub ez-cümle Kırçova kasabası ahâlisinden ve Rum papaslarından Trayko Sırbistan'dan tahsisât ahziyle adamlar gezdirib Ohri ve Kırçova ve diğer kurâlar ahâlisinin bir takımını teşvîk ve itmâ' ederek Sırp mekâtibi küşâdı ve Sırp kitapları tadrîsi için istid'ââta tahrik ve imâle etmekte ve Borofça (بوروفچا) kariyesi mektebinde ve Lâmbö (لامبو) kariyesi muhtarının ve Podgoriçe kariyesi papasının hânelerinde Sırpça tadrîsât icrâ olunmakta idüğinden bu cihetler lede't-tahkik muahharen Ohri metropolidliğine tahvil-i me'mûriyet etmiş olan Antimos (انتموس) Efendinin Sırp lisânınca olan kitapların kemâl-i serbestî ile tadrîs etdirilmesi hakkında mu'allim Boğdan'a me'zûniyet verdiği ve Ohri kariyelerinde teşebbüsât-ı fesâdiyede istihdâm olunan Dimitri ve Gorgi (گورجی) ve Lambo ve Betremitre (?) (بترمتره) ve Mata ve Boğdan nâm kimesneler kendileri Rum oldukları halde Belgrad Dârü'l-mu'allimîninde tahsil-i fûnûn ederek Manastır Vilâyeti hristiyan mekteplerinde maaşlarla Sırp meclûbu bulunan Ohri Rum Metropolidi hükûmete mürâca'at etmeksizin kendilerini istihdâm eylediği anlaşılmıştır.

Kosova Vilâyetinin ahâli-i hristiyâniyesi ise kadîmen patrikhâneye merbût olduğu halde sonraları bir tefrika ve taksim dâiyesine düşerek nihâyet ihsân buyurulan müsâ'ade-i seniyye üzerine Bulgarlar Eksarha tebdil-i irtibât eyledikleri gibi bundan sonra dahi Bulgar tanınmış halk arasında bir de Sırp kavmiyyeti iddi'aları türeyerek ve çünki oralarda Rum milletinden yerli olmayub Bulgar Eksarhlığına ta'yîn olunanlar yalnız Bulgar ve Rum metropolidliğine merbût bulunanlar dahi Ortodoks nikabı altında Sırp gayretini güderek Rum metropolidlerinin himâyet ve nezâreti tahtında İslâv Ortodoks nâmiyle dâhil-i vilâyetde ve bâ-husûs Sırp kavmi bulunmayan Üsküb sancağı dâhilinde vaktiyle epeyce Sırp mekâtibi açılmışdır. Gerek Sırp gerek Bulgar kavimleri kendi nüfûz ve dâirelerinin tevsi'î için günden güne tezyîd-i gayret etmekte ve bu yoldaki âmâl-i siyâsiyyeleri hakkında büyük büyük fedâkârlıklar dahi ihtiyâr eylemektedirler. Yanya Vilâyetinde Yunanistan'ın Silkos (سيلكوس) cem'iyet-i fesâdiyesi hayli zamandan berû Arnavudları yunanılaştırmak fikriyle an-asl bir nefer Rum olmayan ya'ni her ne kadar mezheben Or-

todoks ise de aslen Arnavud bulunan ahâli-i hristâniyye için mektebler açmak ve cem'iyet-i mezkûre senevî Berat metropolidhânesine bir hayli i'âne-i nakdiye göndermek ve sûret-i sarfına ve ahâlinin iğfâline nezâretten başka işi olmadığı halde konsolos ta'yîn etmek ve efkârlarına hâdim mu'allimler celbine Rumca tadrîs ve ta'limini ta'mîm ile Ortodoks mezhebindeki Arnavud çocuklarına lisân-ı mâderzâdılarını unutturup Rumlaşdırmak emeline düşüyorlar. Bu inhimâka karşı Yanya'da bir Ulah mektebi açılmak istenilmiş ve Ulahların bu teşebbüsü nazar-ı hükûmetde bir dereceye kadar hoş görünmüş ve Yanya'da Sırplular olmadığı için bu teşebbüsâtın derecesi takdîr olunamamış ise de Ulahlar tarafından Bükreş'de bir zirâat mektebi küşâdı ve Arnavud çocuklarının ol-tarafa azîmeti için harc-ı râhlar î'tâsı ve fedâkârlıklar ihtiyârı gibi şeylerden başka etfâl-i tebaa-i gayr-i müslime ilkaât-ı fâside ile tesmîm olundukları ve bi'l-âhire etfâl-i islâmiyyenin dahi bu mekteblere devâmına isti'dâd vermek fikrinde buldukları misillü maraz-ı müzmin-i dâhilî hükmünü alan ve Bektâşilik kisvesine bürünen bir takım mülâhidenin ahâli-i câhiliyeyi tarik-i dalâlete sevk ile hissiyât-ı 'aliyye-i islâmiyeden tecrîd derecesinde olan ilkaât-ı bâtilaları dahi hristiyan tebaadan ecnebilere mütemâyil olanların mazarrâtı kadar i'tikad-ı fâside-i bektâşiye düşünülecek raddeye ve İşkodra cihetinde cerâd-i münteşir gibi yayılan Cizvit vesâir Katolik papaslarının ve Avusturyanın ve Cezâir-i Bahr-i Sefidde Rumların Yunanın mu'âvenetleriyle vuku'bulmakda olan teşebbüsât-ı mefsedet-kârânelerinin mazarrâtı nihâyet dereceye vâsıl olmuştur.

Sivas Vilâyetinde el-yevm beşyüzden mütecâviz müslim ve gayr-i müslim zükûr ve inâs leylî ve nihârî mekteb ve bunlarda yirmi binden ziyâde talebe ve tâlibât mevcut olup vilâyetin merkez ve sancak ve her mahallinde Ermenilerin mektepleri diğer mekteblere nisbetle tadrîsât ve intizâmca hepsinden mükemmel olarak idareleri millet cem'iyetine veyâhud erbâb-ı iktidâr ve yesârdan müteşekkil birer hey'ete mevdû'dur. Bu mekteplerde eser-i teşvik olmak üzere ücretsiz tadrîsât icrâ olunur. Vilâyetde lâtin olmadığı halde altı 'aded mükemmel Lâtin Cizvit Mektebi ve bunların bin kadar talebesi vardır ki, bunlar Ermeni Katolik etfâlidir. Amerikalılar tarafından Protestanlığın intişârı için Merzifon kazâsı merkez ittihâz edilerek Protestanlığın tervîc ve ta'mîmi fikr-i siyâsisiyle tadrîsât İngiliz ve Ermeni lisânları üzerine icrâ kılınır. Diğer mahallerde olduğu gibi Sivas'da dahi milel-i gayr-i müslimenin mekâtibinde istihdâm olunan mu'allimler 'ala'l-ekser milel-i ecnebiyye tarafından sevk edilmiş mütefennin ve diplomat ve o derecede makasîd-ı siyâsiyeyi icrâ için muktedir erbâb-ı ma'lûmâtdan idüğinden Devlet-i 'aliyyenin tebaa-i gayr-i müslimesi üzerinde her sûretle icrâ-yı te'sirâta vâsita olmakda ve tahas-

süsât-ı diyânet ve milliyet sevgiyle bunlar tarafından vuku'bulan telkinât-ı muzırre etfâl-i tebaanın zihinlerini teşvîs ve ifsâd etmekte ve talebeler ikmâl-i tahsil ile mektebden çıktıkdan sonra kazandıkları o ihtisâsât-ı diniyye ve 'ilmiyye ile efkâr-ı ecnebiyeyi tervîce hâdim olduklarını bildikleri cihetle Protestanlar ve Cizvitler ve emsâli ecnebler bu âmâl-i siyâsiyenin husûlî için maddî ve ma'nevî her dürlü fedâkârlık ihrâzında dakîka fevt etmedikleri ve işte bu gibi tedâbir ile o mekteplerden pek çok talebe çıkarmakda oldukları misillü Sivas gibi diğér vilâyât-ı şâhâneye nisbetle ilkaât-i ecnebiyeden masûn olması lâzım gelen bir kıt'ayı cevelân-gâh-ı mefâsid ittihâz ile Rum ve Ermeni Katolik gibi akvâm-ı gayr-i müslimeyi kendilerine celb eylemektedirler. Bu haller vaktiyle mahalleri (mahallî) hükûmet me'mûrlarının gösterdikleri gaflet ve 'adem-i dikkatleri neticesi olduğı şübhesizdir. Bir taraftan da dâhil-i vilâyetde Kızılbaşlık ilerliyerek rivâyete göre bunlar ikiyüz yetmiş bin nüfûsa bâliğ olarak neşr-i dalâlet ediyorlar. Ve Bağdad ve Musul ve Basra'da dahi fırka-i dâlle-i şî'yye bir taraftan tevsi'-i dâire-i fesâd etmekte bulunuyorlar. Bunlara da neşr-i ma'ârifden başka mukabele edecek bir çâre tahattur olunamıyor. Mâbeyn-i hümâyûn cenâb-ı mülûkâneleri Başkitâbetine irsâl ve takdîm olunan 17 Cemâziye'l-evvel sene (1)311 tarihli tezkere-i çâkerânemde beyân olunduğı vechle Amerikalı Protestan doktor Meytin'ın (مین) Suriye ahâlisinden ve Nûsayrî tâifesinden bir takım kızları itmâ' ve iğfâl ve Mersin'deki kendi mektebine idhâl ile orada mukaddemât-ı tahsili irâ'e ettikten sonra Amerika'ya aşırmasından maksadı Amerika'da olan mekâtib-i 'aliyyede Protestan mezheb ve meşrebinin meshûdât ve fi'iliyâtını tamâmiyle ikmâl ettirib yine anları Adana ve ol-havaliye i'âde ile tebaadan hemcins ve milletleri olan diğér kızlara telkinât-ı muzırra ilka ve tedrîsi ve mesleklerine muvâfık mu'allimler teksîr ve tezyîdi fikr-i muzırrına münhasır ve yine Protestan Cizvitlerinden bir takım râhib ve râhibeler tarafından Adana'da istimplâken arsa iştirâsı ve müceddeden mektepler inşâsı yolundaki teşebbüsât-ı fi'iliyeleri kezâlik bu esâs-ı siyâsiye müsteniddir. Suriye kıt'a-i cesîmesiyle Haleb Vilâyetinde bulunan cemâ'ât-i mütenevvi'a-i gayr-i müslime bir müddetdenberû efkârlarını Avrupa'nın meslek ve mişvârına tamâmiyle tatbîk ve her hususda hareketlerini anların 'âdât ve me'lûfâtına tevfiik ile mekteplerini dahi ecneblerden aldıkları ta'lim ve terbiye tarzında bulundurub çocuklarını ona göre tedris etdirmektedir. Kıt'a-i mezkûrede bulunan Dürzîlerin ekserisi İngiliz ve Mârûnîlerin çoğı Fransız politikasına tâbi' ve Katolik vesâire dahi kendi menâfi'-i zâtıyyeleri hangi tarafta ise o cihetin efkârına mâil olduklarından ve ecneblerin âmâl-i siyâsiyelerinin tervîci mekteplerin mu'âmelât ve tedrisâtından hâsıl olacağını bildiklerinden kıt'a-i mezkûre-

de İngiltere ve Fransa'nın nüfuzu her devletden ziyâde ve te'sirât ve tesvilâtı fevka'l-âdedir. Bununla berâber bunları istirkaben Amerika ve Almanya ve Rusya devletleri her ne kadar celb-i kulûb-ı tebaaya kıyâm etmişler ise de İngiliz ve Fransızlara nisbetle arzuları mertebede nâil-i âmâl olamadıklarından Almanya devleti Suriye'de bir ser-rişte-i müdâhale tutmak emelinden ferâgat edemiyerek Almanya ağniyâsından bir çok tebaasını Yafa ve Kudüs cihetlerine gönderib gâlî bahâlarla istimlâk-i emlâka kıyâm etmiş ve bu cihetle âmâlini mekteb vesâire ihdâsiyle İngiliz ve Fransa politikasına gâlib olmak ve hiç olmaz ise ona yetişmek için gayret etmekte ve Rusya dahi Havran'da ve Şâmiye'ye müteveccih göl etrafında Rumların ba'zı kilise ve ma'bedlerinin ta'mirâtı vesilesiyle ter-vîc-i makasıddan gerû durmamakta ve Amerikalılar Protestan Cizvitleri vâsıtasıyla bir çok nukud sarfiyle mektebler açarak o yolda ahâli nazarında kendülerine bir mevki'-i mühim istihzâr eylemektedir. Vilâyât-ı sâirede bulunan mekâtib-i gayr-i müslime ve ecnebiyenin mu'âmelâtından dahi bahs etmek bir çok tafsilât ve bu da tasdî'âtı müstelzim olacağından ve cümlesinin derecât ve ahvâli bunlara makis idüğünden anlardan sarf-i nazar olundu. Tebaa-i gayr-i müslime ve ecnebi mektepleri mazarrâtının tahdidiyle oradan yetişen etfâl-i tebaa-i gayr-i müslimenin marzî-i âliye muvâfık bir meslek ve terbiyede bulunması esbâbının istihzârı neden' ibâret bulunduğunun istisfârına dâir geçende Bâb-ı 'âli'den vârid olan iki kıt'a tezkere-i sâmiye üzerine ol-bâbda te'âtisi lâzım gelen tedâbir-i kat'iyeye ve esbâb-ı mün-ciye hakkında mütâla'ât-ı kasıra ve mufasssala-i çâkerânemi hâvî cevaben yazılan tezkere-i 'übeydânem ile melfûfâtının birer sûretleri leffen 'arz ve takdîm kılınmış ve sûret-i tezkerede es'ile-i 'aliyyeye müte'allık bulunanların kısmen ber-vech-i hulâsa 'arz ve beyânına cesâret olunmuşdur.

Mefâsid-i ecânibe bi-kadri'l-imbân mâni' olmak için tebaa-i gayr-i müslimenin kurâ ve kasabâtda bulunan derecât-ı ibtidâiye mekteblerinde ecnebi ve husûsiyle Yunan, Sırp, Romanya tebaasından mu'allimler bulundurulmaması ve ecnebielerin küşâd etmek isteyecekleri mekteblerin açacakları mahallerde tebaa-i ecnebiye etfâli olmadığı halde te'sisine ruhsat verilmemesini ve tebaaları olupta usûl ve nizâm dâiresinde mu'âmele-i lâzimesi ifâ ve mekâtib-i gayr-i müslime misillû cânib-i Hükûmet-i seniyyeden teftişât-ı mukteziye icrâ olunmak şartıyla küşâdı takarrür eylediği takdirde bunlara tebaa-i 'Osmâniye evlâdının kat'iyyen mürâcaat ve devâm ettirilmemesi husûslarında icâbı ve münâsibi vechle bir kaide-i sâlime ittihâziyle berâber şimdiye kadar Memâlik-i şâhânedede açılmış olan mekâtib-i ecnebiyenin def'aten tebaa-i 'Osmâniye evlâdından tahliye edilmesi bir mes'ele rengini alacağından câiz değilse de hâliyle ile'l-ebed

terki dahi câlib-i envâ'-ı mâzarrat olduğundan evvelce dâhil olmuş olanlar haklarında ileride bir tedbir-i mü'essir ittihâz olununcaya kadar şimdilik anlara dokunulmamakla berâber ba'demâ tebaa-i 'Osmâniye etfâlinin mekâtib-i mezkûreye yeniden devâm etdirilmemesi vesâiline sûret-i hakîmâne ve müdebbirânede tevessü olunmak için vilâyâta ta'limât-ı hafiyeye ve vesâyâ-yı muktezîye icrâ etdirildiği ve vilâyât-ı şâhânede tabakat-ı muhtelifede müceddeden küşâd ve tevsî'i iktizâ eden ve tafsilâtı Bâb-ı âliye izbâr olunan mekâtib-i 'idâdiye ve zükûr ve inâs rüşdiyeler ile meccânî ve leylî dârü't-ta'limlere tebaa-i gayr-i müslime etfâlinin sûret-i kabûlü hakkında gösterilen usûl ve ka'ide mer'i tutulduğu ve Ma'ârif Nizamnâmesinin birinci faslını ta'kîb eyleyen ve kurâ ibtidâî mektebelerinin sûret-i idâreleriyle etfâl-i müdâvemeye dâir olan mevâdd-ı mündericesi ahkâmının tatbikatınca mülkiye ve ma'ârif me'mûrları taraflarından takayyüdât ve ta'kîbât-ı mütemâdiye icrâsiyle kasaba ve kariyelerde etfâl-i müslime ve gayr-i müslime tahsile mutlaka mecbûr edildiği ve buna karşı îka'-ı mevânî eden evliyâ-yı etfâl vesâire mücâzât gördüğü ve tebaa-i gayr-i müslimeye mahsûs olarak kasabâtda bulunan mekâtib-i milliye ve husûsiyede lisân-ı 'Osmânînin dahi tadrîsi mecbûrî olduğu ve açılacak dârü't-ta'limlerde tebaa-i gayr-i müslime etfâlinin Türkçe olunacak tadrîsâtdan başka kendi lisânları ve 'ulûm-ı diniyeleri de mekâtib-i 'aliyye ve i'dâdiyede yetişmekte olan ezkiyâdan muktedir ve fûnûn-ı mütedâvile ve dakayık-ı ahvâle vâkıf ve lede'l-icâb mahallerince emniyet ve i'timâdi hâiz tebaa-i gayr-i müslimeden ba'zı mu'allimler vâsitasıyla tadrîs olunduğu ve bunlarda bulunacak tebaa-i müslime ve gayr-i müslime evlâdının devamları taht-ı mecbûriyete alındığı takdirde tebaa-i gayr-i müslimenin ecnebi mektebelerine izhâr etmekde oldukları rağbet ve temayülleri refte refte zâil olarak mekâtib-i resmîyeye in'itâf edeceğine ve mekâtib-i mezkûrede ise talebe-i müslime ve gayr-i müslime aynı usul ve idâre tahtında iktisâb-ı fûnûn ve terbiye edecekleri cihetle fikr-i sadakat ve hamiyetde dahi ictimâ' ve ittihâd eyleyeceklerine binâen tebaa-i gayr-i müslime etfâlinin hissiyât-ı fikriye ve vicdâniyeler el'ân cârî olan ilkaat ve te'sirât-ı hâriciyeden şimdilik bir derecede ve ileride tedricen arzu olunduğu mertebede mahfuz ve masûn kalacağından mümkünse Girid, Filibe ve Cebel-i Lübnan gibi mahallerde dahi leylî dârü't-ta'limlerin küşâdı ve ilkaât-ı ecnebiyenin te'sirâtına en ziyade ma'rûz ve müsta'id olan İzmir, Selânik, Suriye, Beyrut, Haleb ve emsâli vilâyât-ı mühimmede yalnız bir maarif müdiri bulunub bunlara mevdû' olan vezâif-i mühimmé ve nâzike ise gayet ağır ve mütenevvi' olduğundan ecânibin Memâlik-i şâhâneye nakl ve idhâl etmekde oldukları kütüb-i muzırrayı tedkik ile mekâtib-i mevcûdenin matlûb-ı âliye muvâfık derecede idâme-i intizâm ve terak-

kiyâtına mu'âvenet etmek ve mu'âmelât-ı teftişiyeyi icrâ eylemek üzere maârif müdirlerine muâvin olarak lisân aşına ve muktedir ve müslim seyyar maârif müfettişleri istihdâmı lüzûm-ı kat'i tahtında bulunmuşdur.

Teşebbüsât-ı ma'rûzanın kuvveden fiile ihracı ve bi't-tecrübe seyyar müfettişlerin hizmetinden fevâid-i matlûbe istihsâli zamanına kadar taş-raca mekâtib-i hristiyaniyenin teftiş muâmelâtından âzade kalması câiz olamıyacağından Ermenilerin mekâtibce olan mefsedetlerinin men'ile bu bâbda bazı tedâbir-i inzibâtiyenin istikmâli hakkında Bâb-ı âli'den alınan tezkere-i sâmiyeye taraf-ı çâkerânemden yazılan cevabın bir fıkrasında vilâyâta seyyar müfettişler ta'yini tedâbir-i mani'adan ma'dûd ise de derc olunan esbâb-ı zarûriye ve mütenevvi'adan nâşi bunlar mevcut mekâtib-i gayr-i müslimenin 'ale'd-devâm teftişâtını ihâtaya gayr-i kâfi olacaklarından maârif müdir ve müfettişleriyle berâber me'mûrîn-i mülkiyenin dahi nahiye müdirlerine varıncaya kadar bizzat ve bi'l-vâsıta bulduklarının mahallerde olan bi'l-umûm mekâtibin daimi teftişi ile mükellef ve bundan dolayı zuhûr edecek fenalıklardan maârif memurlarıyla müştereken me'sul tutulması hususunun vülâta kat'iyen bildirilmesi lüzûmu gösterilmiştir. Evvelce dahi arz olunduğu vechle mekâtib-i ecnebiyeye ruhsatnâme-i resmî verilmesi hakkında Bâb-ı âli ile sefâretler beyrinde cereyân etmekte olan muhâberât ve müzâkerâtın netice-i kat'iyesi alınmadıkça mekteplerine müfettişler iz'âmı ve ahvâl-i dâhiliyelerinden ve tedrisât vesâir muamelâtlarından ma'lûmât istihsâli gayr-i kabil olduğu bi't-tecrübe anlaşıldığından şimdilik bunlar hakkında teftiş muamelesi câri değildir.

Düvel-i ecnebiyenin muvazene-i umumiye-i mâliyelerinde muharrer olduğu üzere terakkiyât-ı fûnûn ve maârif için ihtiyar eyledikleri fedakârlıklar nazar-ı im'ân ve hayreti celb edecek bir raddede bulunub bu cümleden İngiltere devleti cem'iyât-ı ilmiye taraflarından sarf ve i'tâ olunmakta olan mebâliğ-i külliyyeden başka senevî yedi milyon yedi yüz ve Fransa hükûmeti sekiz milyon dokuz yüz bin Osmanlı lirası kadar bütçelerinde mûnderic olan vesâir düvel-i mu'azzama tarafından dahi ahvâl-i maliyeleri nisbetinde masrûf bulunan maârif tahsisât-ı senevîyeleri derpîş-i mütalâa edilmekten sarf-ı nazarla hükûmât-ı sagirenin bu uğurda ihtiyar eyledikleri masarifât-ı resmiye muvazene-i maliyelerine nisbeten Romanya ve Bulgaristan'ın yüzde on bir ve Yunan ve Sırbistan'ın yüzde altı buçuk ve altı derecesinde yani Romanya sekiz yüz altmış ve Bulgaristan dört yüz otuz ve Yunan üç yüz yirmi ve Sırbistan yüz yetmiş bin lira raddelerinde senevî maârif tahsisâtı vermekde buldukları ve bundan başka her türlü vesâite müracâatla i'ane-i külliye celb ve cem' ve ba'zı ağniyâ mekâtibe pek çok mebâliğ terk ve teberrû' etmekte oldukları

misillü tebaa-i gayr-i müslimeden Rum ve Ermeni ve emsâli eshâb-ı ye-sâr ve serveti dahi kendi mekâtib-i milliyelerine sarf olunmak üzere zan ve tasarrufun hâricinde i'ânât ve teberrû'ât-ı azîme ve cesîmede bulun-dukları daima ahvâl-i ma'lûme ve mesmû'adandır Siyyemâ Atina ve Bük-reş sefâreti seniyyesinden ve Belgrad maslahat-güzarlığından ve Bulga-ristan komiserliği makamından takdim olunub Bâb-ı âli'den Nezâret-i çâ-keriye gönderilen tahrirât suretlerinden müstefâd olan tahsisât-ı gayr-i resmiye dahi câlib-i nazar-ı dikkat derecede olduğu halde Maârif Neza-reti mahsus olarak Hazine-i celile-i maliyeden itâ olunmakta olan elli bin lira tahsisât-ı seneviye varidât-ı umumiye-i devletin yekûnuna nazaran yüz guruşdan on para ve hisse-i maârifle berâber yüzde bir buçuk guruş raddesinde olduğundan bu miktar akçe ile ancak idâre-i hâzıra hasıl ve fevka'l-âde tasarruf icrâsiyle beş altı idâdi mektebi daha teşkili kabil olabiliş bundan başka bir şey yapılabilme imkânın hâricinde kalmıştır.

Ber-vech-i ma'rûz Bâb-ı âli'ye cevâben yazılan tezkere-i çâkerânem-de der-meyân olunan ve suret-i mukaddemede münderic olan icraât ve teşebbüsât için iktizâ eden mebâliğin müceddeden tahsisi arz olunan es-bâbdan nâşi ehemmiyet-i maslahat nokta-i nazarınca diriğ olunmamak lâzım gelir. Çünkü her devlet kuvve-i ma'nevîyesini fûnûn ve maârifin in-tişâr ve ta'mimi zımnında te'yid ve bu suretle kuvve-i maddîyesini tak-viye ve te'kid eylemiş ve eylemekte bulunmuş olmasına nazaran bu bâb-da her ne miktar ihtiyâr-ı fedakârî edilse o nisbetde ve belki daha ziyâde istifâde edileceği emsâliyle istidlâl olunabilir. Tebaa-i gayr-i müslime mekteblerinin nâil oldukları imtiyâz bahsine gelince, mine'l-kadim ferâ-min-i âliye ile Patrikhâneler nizamnâmeleri mucibince kendilerine ihsân buyurulan müsaadât-ı mezhebiye ve ilmiye ve Maârif Nizamnâmesinin bunlara âid aksâm ve derecâtında muharrer şurût-ı kuyûdiyeden olmayub ancak Rum Patrikhânesinin imtiyâzât-ı kadîmesini tevsî'ân ve mücedde-den ihsan buyurulan ve 23 cemâziye'l-âhır sene (1)308 tarihli tezkere-i sâmiye ile Nezâret-i çâkeriye tebliğ olunan mukarrerât-ı âhirenin Rum mekâtib-i millîyesine âid olan fıkralarında «Mekâtibin ders programları patrikhâne ve metropolidhânelerce tanzim veya tasdik ve muallim ve muallimeleri diploma ve şahadetnâmeleri yine anlar tarafından tasdik olunacağı gibi hükûmetçe de ma'lûm olması lâzım geleceğinden maârif müfettiş veya müdirleri tarafından mekâtibin tedrisâtı teftiş ile muzır ders ve ol-vechle şahadetnâmesi olmayan muallim ve muallimeler göröl-düğü halde Dersa'adet'de ise Maârif Nezâreti taşrada ise hükûmât-ı ma-halliye câniblerinden patrikhâne ve metropolidhânelerle bi'l-muhâbere o makûle derslerine okuddurulmaması ve o gibi şahadetnâmesiz muallim ve muallimelerin yine anlar vasıtasıyla tebdil etdirilmesi» muharrer bu-

lunmuş olduğundan muâmelât-ı teftişiye o yolda icrâ edilmekde bulunmuşdur.

Mekâtib vasıtasıyla ecânibin ahali hakkında ika' eylemekte oldukları envâ'-ı fesâdâtın te'sirât-ı azîmesine gerçi tamamen ve def'âten müdafaa ve mukabele edilmek hâliyâ mümkün olamaz ise de bâri daha ilerliye memesine ve binâenaleyh tahdid ve belki tahfif-i mazarrât-ı hâzırasına karşı ittihâzı icâb eden tedâbirin en başlısı neşr ve ta'mîm-i fünûn ve maârif emr-i ehemminden ibâret ve bu da lüzûmu kadar nakden fedakârlığa muhtac idüğü rehin-i rütbe-i bedâhet bulunduğuna binâen bu bâbda olan mütalaât ve tasavvurât-ı ma'rûza-i memlûkânemin aynen veya ta'dilen kuvveden fiile ihrâcı ve netâyic-i nâfia ve müsmiresinin Memâlik-i mahrûsa-i şâhânelerinin her cihetine teşmili mahzâ saâdet-i Devlet-i aliyye ve menâfi'-i Saltanat-ı seniyyeleri emrinde an be-an şeref-efzâ-yı sudûr olan inâyât-ı uluvviyet-i gâyât-ı Cenâb-ı hilâfet-penâhilerine menût ve mütevakkıf umurdan bulunduğu muhat-ilm-i âlem ârâ-yı hazret-i zilullahîleri buyuruldukda ol-bâbda ve katıbe-i ahvâlde emr-ü fermân ve liyyi ni'met-i bî-minnet akdes ve â'zamımız efendimiz hazretlerindedir.

Maarif Nâzırı
Zühdü Kulları»

YEMALIK-I MAHRUSA-I ŞAHNEDE MEVCUD OLUŞ İNDİYE KADAR TAHKİK OLMAYAN
MEKATİB-I ECNEBİYEHİN MEVAKİ'İNİ MÜBEYYİN DEFTERDİR

Vilâyet	Liivâ	Kaza	Mektebin ismi	Tarih-i kışâdî	Ruhsat-ı resmîyesi	Ta'biyeti	(Miktar-ı Şakirdân) ZUKGr	İnâs	Mâlûmât
Erzurum	Erzurum	Erzurum	Protestan	1267	Yoktur	İngiltere	50	70	Talebe hakkında malûmât yoktur.
Adana	Adana	Adana	İnâs küğdiyesi	1301	"	Amerikan			"
"	"	"	Sıbyan	1307	"	"			"
"	"	"	Sen Poi çizvit	1299	"	"			"
"	"	"	Sen Corc çizvit	1307	"	"	130	280	"
"	Mersin	Mersin	Rum mektebi	"	"	"	45	105	"
"	"	Tarsus	Kolâj	1293	"	Amerikan	39		"
"	"	Hassa	Lazarist	1281	"	Fransa	30	20	"
"	"	"	"	1300	"	"	15	15	"
"	"	"	Protestan	1288	"	İngiltere	40	30	Aynıteb'de İngiltere te- başından doktor Şirt ta- rafından idare olunmaktadır.
"	"	Bulanık	"	"	"	Amerika	6	7	"
"	"	"	"	"	"	"	1	2	"
"	Kozan	Hâçin	"	1298	"	"	25	20	Tahsil şehadetnâmeleri Ma- dam Kuk tarafından verilir.
"	"	"	"	1295	"	"	13	12	"
"	"	"	"	1296	"	"	20	15	"
"	"	"	"	"	"	"	25	15	"
"	"	"	"	"	"	"	"	71	"
Ankara	Kayseri	Kayseri	İnâs Mektebi	1872	"	"	65		"
"	"	"	İncil ve Atâ	1870	"	"			"
"	"	"	Cemiyeti	"	"	"			"
"	"	"	Çizvit	1883	"	Fransa	300		"
"	"	"	"	1292	"	"		50	"
"	Yoğgad	Şeymurlu	Misyonerler	1277	"	Amerika	33	12	"
"	İzmir	İzmir	Talmuş Tore	1287	"	İtalya	500		"
"	"	"	Sen Topazini	1283	"	Fransa			Talebe hakkında malûmât yoktur.
"	"	"	Alyans	1878	"	"			"
"	"	"	Prodromo	1886	1308	Yunan	114		Talebe hakkında malûmât yoktur.
"	"	"	Farduf	1880	Yoktur	"			"
"	"	"	Mise	1889	1308	"		400	"
"	"	"	Prodromo	"	"	"	100	15	"
"	"	"	Remyeri	1860	"	Avusturya	60	15	"
"	"	"	Amerikan	1298	1308	Amerika			Talebe hakkında malûmât yoktur.
"	"	"	"	1295	1308	"			"
"	"	"	"	1301	1308	"			"
"	"	"	"	1295	1308	"			"

Vilâyet	Livâ	Kaza	Mektebin İsmi	Tarih-i küşâdî	Ruhsat-ı resmîyesi	Ta'biyeti	(Miktar-ı şakirdân) Zükûr	Mülâhazât
"	"	"	Propagant	1845	Yoktur	Meçhul	185	
"	"	"	Frerneyis	Yoktur	"	"	230	
"	"	"	Sen Josef	"	"	"	30	
"	"	"	Sen Mari	1890	"	"	320	30
"	"	"	Sen Anderya	1878	"	"	140	
"	"	"	Sen Poligari	1793	"	"	40	
"	"	"	Sen Proga	1882	"	"	150	
"	"	"	Pendasyon	1875	"	"	260	
"	"	"	İtalyan	1865	"	İtalyan	85	
"	"	"	Sor od şarital	1833	"	Meçhul	183	
"	"	"	"	"	"	"	560	
"	"	"	İtalyan	Yoktur	"	İtalyan	85	
"	"	"	Almanya	"	"	Almanya	85	
"	"	"	Barkşar	1872	"	Meçhul	95	
"	"	"	Miketarit	1856	"	"	45	
"	"	"	Fransız	Yoktur	"	Fransa	150	
"	"	"	Sen Jan	"	"	Meçhul	280	
"	"	"	Optiyal	1876	"	"	95	
"	"	"	"	1864	"	"		
"	"	"	Ayore	1887	"	"	150	
"	"	"	İslahhâne	1860	"	"	140	
"	"	"	Sanayi	Yoktur	"	"	20	
"	"	"	Kuyuş	"	"	"	15	
"	"	"	Rukule	"	"	"	30	
"	"	"	Lgzare	"	"	"	30	
"	"	"	Providans	1842	"	"	462	
"	"	"	Fransız	1852	"	Fransa	50	
"	"	"	Komersiyal	1872	"	Meçhul	122	
"	"	"	Avangeliki	1833	"	"	950	
"	"	"	Köprücügülu	Yoktur	"	"		
"	"	"	Yukari Mahalle	"	"	"		
"	"	"	İpçiler	"	"	"		
"	"	"	Aya Dimitri	"	"	"		
"	"	"	Avangelistre	"	"	"		
"	"	"	Fakir Çocuklar	1871	"	"	25	
"	"	"	Papadaki	Yoktur	Yoktur	Meçhul	180	
"	"	"	Aya Nikola	1873	"	"	25	
"	"	"	Aya Fotini	Yoktur	"	"	114	
"	"	"	İzisi	"	"	"	120	
"	"	"	Rem	1876	"	"	50	
"	"	"	Eftaliya	1882	"	"	12	
"	"	"	Hristiyanos	1886	"	"	15	
"	"	"	Omeriyon	1878	"	"	15	
"	"	"	Aya Yani	1878	"	"	50	
"	"	"	Aya Kostanidi	1840	"	"	170	
"	"	"	"	Yoktur	"	"	170	
"	"	"	"	"	"	"	145	

Talebe hakkında malûmât yoktur.

Talebe hakkında malûmât yoktur.

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDAKİ YABANCI OKULLAR

209

Vilâyet	Livâ	Kaza	Mektebin İsmi	Tarih-i Kâğıdı	Ruhsat-ı Resmîyesi	Ta'biyeti	(miktar-ı Şakirdan) Zükür	Milîhasnât
"	"	"	Arumi	1857	"	"		Talebe hakkında malumât yoktur.
"	"	"	Seydiköy(Zükür)	1270	"	Yunan	220	
"	"	"	" (İnâs)	1301	"	"	65	
"	"	"	Birünâbâd	Yoktur	"	İngiltere		Malumât vermedikleri
"	"	"	Nahiyesi	"	"	"		"
"	"	"	Protestan	1278	"	Avusturya	18	
"	"	Mağusa	San Venise	1868	"	Amerika	37	
"	"	Aydın	Muhtaryan	1852	"	Avusturya	60	Talebe hakkında malumât yoktur.
"	"	"	Rum Mektebi	1869	Yoktur	Yunan	320	
"	"	Denizli	Millet Mektebi	1869	Yoktur	"	38	
"	"	Bitlis	Protestan	1301	Yoktur	Amerika	97	Bitlis'de birtakım Protestan mektepleri var ise de isim ve ta'biyetleri malum değildir
"	"	"	"	1286	"	"	98	
"	"	"	"	1287	"	"	20	
"	"	Garzan	Lâtin Mektebi	1831	"	Fransa	152	
"	"	Bağdad	Köhn	1291	Ruhsatlı	İtalya	88	
"	"	Beyrut	Amerikan	Kadım	Yoktur	Amerika	100	
"	"	"	Cizvit	"	"	Fransa	45	
"	"	"	Protestan	"	"	Amerika	50	
"	"	"	"	1301	"	"	31	
"	"	Mercin	İnâs	"	"	"	195	
"	"	"	"	"	"	"	60	
"	"	"	"	"	"	"	35	
"	"	"	"	"	"	"	25	
"	"	"	"	"	"	"	20	
"	"	"	"	"	"	"	27	
"	"	"	"	"	"	"	22	
"	"	"	"	"	"	"	30	
"	"	"	"	"	"	"	60	
"	"	"	"	"	"	"	150	
"	"	Hayfa	İbtidâf	1298	"	Fransa	120	
"	"	"	Rahibeler	1276	"	"	30	
"	"	"	"	1304	"	İngiltere	35	
"	"	"	İbtidâf	1307	"	"	45	
"	"	"	"	1288	"	"	55	
"	"	"	"	1301	"	Alman	30	
"	"	"	"	1300	"	"	25	
"	"	"	Alyana	1304	"	Fransa	150	
"	"	"	"	"	"	"	40	
"	"	"	"	"	"	"	35	
"	"	"	İbtidâf	"	"	İtalya	20	
"	"	Taberiye	"	"	"	"		

A

Vilâyet	Livâ	Kaza	Mektebin İsmi	Tarih-i Kudsî	Ruhsat-ı resmîyesi	Ta'biyeti	(Miktar-ı Şakirdan) Zükür	İnâs	Mülâhazât
"	"	Safed	Sıbyân	1303	Yoktur	Fransa	60		
"	"	"	"	1306	"	İngiltere	22		
"	"	"	İnâs	1306	"	"		15	
"	"	"	"	1303	"	"		16	
"	"	"	Sıbyân	1305	"	Fransa	25		
"	"	"	"	"	"	"	15		
"	"	Nâsıra	"	1304	"	Rusya	30		
"	"	"	İbtidâf	"	"	"	70		
"	"	"	"	"	"	"	60		
"	"	"	"	1270	"	İtalya	110		
"	"	"	Trasanta Mektebi	1280	Yoktur	Lâtin		90	
"	"	"	"	1297	"	"	20		
"	"	"	"	"	"	"	20		
"	"	"	"	"	"	"	13		
"	"	"	"	"	"	"	13		
"	"	Nablus	Protestan Mektebi	"	"	"	36		
Diyarbakir	Belka	Diyarbakir	İbtidâf	Yoktur	Yoktur	İngiltere	36		38
"	"	Siverek	"	"	"	Fransa	109		250
"	"	Lice	Pirut	1300	Yoktur	Amerika	25		
"	"	Avriye	Protestan	Yoktur	Yoktur	"	40		
Haleb	Mardin	Haleb	Sirket-i	1285	1308	"	15		
"	"	"	İstâfiye	"	"	Fransa	130		
"	"	"	"	"	"	"		120	
"	"	"	Protestan Mektebi	1306	"	"		30	
"	"	"	Merkaz Türkiye	1288	1308	Amerika	35		
"	"	Ayıntab	Koleji	1293	1293	"	95		
"	"	"	Protestan İmâs Mek.	1278	1308	"		82	
"	"	İskenderun	Mekteb-i İdî	Yoktur	Yoktur	Fransa	28		10
"	"	Cisr-i Şugur	"	1280	"	"	14		
"	"	Antakya	İbtidâfiye	1280	"	İngiltere	60		
"	"	"	"	1306	"	Fransa	11		
"	"	Marâş	"	"	"	Amerika	30		30
"	"	"	"	"	"	Fransa	180		80
"	"	"	"	"	"	"	5		30
"	"	Zeytun	Protestan Mektebi	1281	"	Amerika	18		25
"	"	Urfa	Rahibeler Mektebi	1276	"	Fransa	20		40
"	"	"	"	"	"	"	49		
Hüdaven- digâr	Bursa	Bursa	Amerikan İdadisi	1292	1308	Amerika		45	
"	"	"	"	"	"	"		26	
"	Karesi	Randırma	Protestan Mektebi	1293	Yoktur	"	15		
Suriye	Şam	Şam	İngiliz	1273	Yoktur	İngiltere		171	
"	"	"	"	1280	"	"		92	
"	"	"	"	1285	1285	"		200	
"	"	"	"	"	"	"		50	Fermanlı.
"	"	"	"	1286	Yoktur	İngiltere	150		
"	"	"	"	1285	"	"	50		Fermanlı.
"	"	"	"	"	"	"	5		3
"	"	"	"	1279	Yoktur	"	50		30

Vilâyet	Livâ	Kaza	Mektebin İsmi	Tarih-i kuşad.	Ruhsat-ı resmîyesi	Ta'biyeti	(Miktar-ı Şakirdan) Zükür	Mülâhazât
"	"	"	Millî Mektubi	1305	"	"	60	
"	"	"	Kirdor Lâ Sadırah	1282	"	Fransa	152	
"	"	"	Millî Mektubi	1296	"	"	250	
Mâ'mûretü'l- Ağz	Harpüt	Harpüt	Fırat	1308	1308	Amerika	60	
"	"	"	"	"	"	"	72	
"	"	"	"	"	"	"	75	
"	"	"	"	"	"	"	80	
"	"	"	"	"	"	"	12	
"	"	"	"	"	"	"	85	
"	"	"	"	"	"	"	53	
"	"	"	Lâtin	1285	"	Fransa	42	
"	"	"	"	1288	"	"		
Van	Van	Van	Amerikan	1875	1308	Amerika	81	
"	"	"	"	"	"	"	15	
"	"	"	"	1887	"	"	50	
Müstakil Liva	Izmid	Izmid	Amerikan	1879	Ruhsatlı	Amerika	97	
"	"	"	Protestan	1263	1291	"	60	
Müstakil Liva	Kudis-i Şerif	Kudis-i Şerif	Elize sepl	1274	Yoktur	Avusturya	80	
"	"	"	"	"	"	"	50	
"	"	"	Haydâm	1304	"	"	60	
"	"	"	"	"	"	"	34	
"	"	"	Necî'î Şerifiye	1296	"	Almanya	52	
"	"	"	Almanya	1291	"	"	12	
"	"	"	Dârü'l-eytâm	1278	"	"	134	
"	"	"	Talîtkomi	1296	"	"	126	
"	"	"	Meçhul	1260	"	"	60	
"	"	"	"	1285	"	"	30	
"	"	"	"	1265	"	"	130	
"	"	"	"	1303	"	"	40	
"	"	"	Alaycons Visil	1296(?)	"	İngiltere	22	
"	"	"	"	1290	"	"	60	
"	"	"	Meçhul	1275	"	"	30	
"	"	"	"	"	"	"	75	
"	"	"	"	"	"	"	22	
"	"	"	"	1276	"	"	69	
"	"	"	"	1272	"	"	32	
"	"	"	"	1296	"	"	170	
"	"	"	"	1278	"	"	70	
"	"	"	"	1292	"	"	16	
"	"	"	"	"	"	"	35	
"	"	"	"	"	"	"	30	
"	"	"	"	"	"	"	30	
"	"	"	"	"	"	"	16	
"	"	"	"	"	"	"	67	
"	"	"	"	1306	"	"	16	

Talebe hakkında malumat yoktur.

7

Vilâyet	Livâ	Kaza	Mektebin İsmi	Tarih-i kuşadı	Ruhsat-ı resmîyesi	Ta'biyeti	(Niktâr-ı Şahîrdan) Zükür	Mülâhasât
"	"	"	Doğışyan	1282	"	Meçhul		Talebe hakkında malû- mât yoktur.
"	"	"	"	"	"	"		"
"	"	"	Musevi Mektebi	1303	"	"		"
"	"	"	Efin le Roşız	1302	"	İngiltere	200	"
"	"	"	Ekieriki	1265	"	Fransa	24	"
"	"	"	Sent An	1288	"	"	115	"
"	"	"	Dam de Siyon	1282	"	"	150	"
"	"	"	Ferix	1292	"	"	120	"
"	"	"	Trasanta	910	"	"	85	"
"	"	"	Rahibân-ı	1282	"	"	120	"
"	"	"	Mar-Yusef	1302	"	"	53	"
"	"	"	Trasanta	1282	"	"	75	"
"	"	"	Rahibeleri	"	"	"	"	"
"	"	"	Sahbun	"	"	"	"	"
"	"	"	Rahibeleri	"	"	"	"	"
"	"	"	Meçhul	1270	"	"	13	"
"	"	"	"	1280	"	"	16	"
"	"	"	"	1270	"	"	50	"
"	"	"	"	1280	"	"	50	"
"	"	"	"	1295	"	"	5	"
"	"	"	"	1275	"	"	18	"
"	"	"	"	1275	"	"	15	"
"	"	"	"	1280	"	"	80	"
"	"	"	"	1275	"	"	15	"
"	"	"	"	"	"	"	25	"
"	"	"	Hususî	"	"	"	31	"
"	"	"	"	"	"	"	25	"
"	"	"	"	"	"	"	30	"
"	"	"	"	1300	"	"	80	"
"	"	"	"	910	"	"	272	"
"	"	"	"	1284	"	"	185	"
"	"	"	Katolik	"	"	"	"	"
"	"	"	Eysanânesi	"	"	"	"	"
"	"	"	Rahibân-ı	1282	"	"	57	"
"	"	"	Maryusef	"	"	"	"	"
"	"	"	Hususî	1295	"	Rusya	127	"
"	"	"	"	1286	"	İngiltere	30	"
"	"	"	"	"	"	"	20	"
"	"	"	"	1307	"	Fransa	120	"
"	"	"	Mekvi İsrail	1291	"	"	100	"
"	"	"	Heygeliye	"	"	Prusya	34	"
"	"	"	İnceliye	1307	"	"	33	"
"	"	"	Heygeliye	1291	"	"	10	"
"	"	"	Hususî	1289	"	İngiltere	27	"
"	"	"	"	1293	"	"	90	"
"	"	"	"	1280	"	"	130	"
"	"	"	"	910	"	Fransa	45	"

Vilâyet	İlivâ	Kaza	Mektebin İsmi	Tarih-i Kışağı	Ruhsat-ı resmîyesi	Ta'biyeti	(Miktar-ı Şakirdan) Zükür	Milâhazât
"	"	"	"	1210	"	"	150	"
"	"	"	Frer Medresesi	1306	"	"	220	"
"	"	"	Hususi	1282	"	İngiltere	30	"
"	"	"	"	1284	"	"	60	"
"	"	"	"	1277	"	"	44	"
"	"	"	"	1277	"	"	60	"
"	"	"	"	1270	"	Fransa	40	"
"	"	"	"	1292	"	Fransa	40	"
Konya	Teke	Antalya	Zükür İbtidâfiye Mektebi	1249	Yoktur	Fransa	100	"
"	"	"	"	1279	"	Yunan	120	Muallim-i evveli Yunandır.
"	"	"	Sıbyan Mektebi	1284	"	Fransız	20	"
Cezayir-i Bahr-i Sefid	Rodos	Rodos	Dârü'l-muallimîn	1307	"	Fransa	"	Mikdar-ı talebe ma'ûm değildir.
"	"	"	İnşâ İbtidâfisi	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	leyli ve nihari Nihari
"	"	"	Zükür İbtidâfisi	"	"	"	"	"
"	"	"	İnşâ İbtidâfisi	"	"	"	"	"
"	"	"	Bulgar Katolik	"	"	"	"	"
Edirne	Sakız	Sakız	Zükür İbtidâfisi	"	"	"	"	"
"	"	"	İnşâ İbtidâfisi	"	"	"	"	"
"	"	"	Bulgar Katolik	"	"	"	"	"
Edirne	Edirne	Edirne	Sör d8 Şarika	"	"	"	"	"
"	"	"	İnşâ Mektebi	"	"	Avusturya	180	"
"	"	"	"	"	"	Fransa	50	"
"	"	"	Zükür Mektebi	"	"	"	170	Ruhsatlı
"	"	"	"	"	"	"	50	"
"	"	"	Bulgar Katolik	"	"	"	150	Ruhsatsız
"	"	"	Zükür Mektebi	"	"	"	90	"
"	"	"	Bulgar Katolik	"	"	"	30	"
"	"	"	Zükür Mektebi	"	"	"	60	"
"	"	"	Fransız İskender	1861	1861	Avusturya	374	"
"	"	"	Sure Sahatine	1879	"	Avusturya	402	"
"	"	"	Tanantik Gorki	1886	"	İtalya	8	"
"	"	"	Kuşmıça	1857	"	Avusturya	94	"
"	"	"	İtalya	1888	"	İtalya	45	"
"	"	"	"	"	"	"	59	"
"	"	"	"	"	"	"	40	"
"	"	"	Fransko	1857	"	"	60	"
"	"	"	Cizvit	1857	Yoktur	"	120	"
"	"	"	İsaly	1857	"	"	42	"
"	"	"	Cizvit	"	"	Rusya	38	"
"	"	"	"	"	"	"	4	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	İbtidâfî	1303	"	İngiltere	"	"
"	"	"	"	"	"	Amerika	"	"
"	"	"	İdâfî	1304	"	Fransa	"	"
"	"	"	İbtidâfî	1276	"	"	"	"
"	"	"	"	1302	"	"	"	"
"	"	"	Ulah Rüşdiyesi	1879	"	Almanya	"	"
"	"	"	İnşâ Mektebi	1307	"	Romanya	"	"
"	"	"	"	"	"	Fransa	300	"
"	"	"	"	"	"	"	120	"

Hükümet-i mahalliye malûmat itâfından iş-
tinkâf eylemiştir.

Semt-i meşhur	Mevki' ve sokak	Mektebin ismi	Tarih-i kuşadı	Ruhsat-ı Resmîyesi	Ta'biyeti	Mülâzât
Beyoğlu	Tomtom Sokağı	Ulâh Mektebi	1848		Avusturya	
"	Çınar Sokağı	"	"		"	
"	"	"	"		"	
"	Kumbaracı yokuşunda	Fransız Mektebi	1880	Ruhsatı yoktur	Fransa	Çukur Bostan'daki fermanlı Mektebin şubesi. Fermanlıdır.
"	Tercüman Sokağı	"	1872		"	
"	Ağa Hamamı Sokağı	"	1863		"	Kadıköy fermanlı mektebinin şubesi.
"	Küçükparmakkapıda Çukurçeşme Sokağı	"	1883	Yoktur	"	
"	Posta Sokağı, Santa Mariya kilisesi dâhilinde	İtalyan	1853		İtalya	İtalya Sefareti himayesi tahtında
"	AkaHamamı Sokağı	"	1891		"	"
"	Kolonya sokağı	"	1899		"	"
"	Yeni Çarşıda	"	"		"	"
"	Doğru yolda	Kız Mektebi	1870		İngiltere	İngiltere Sefareti himayesi tahtında
"	Büyükparmakkapıda Keklik Sokağı	"	1889		"	"
"	Kumbaracı Yokuşunda İngiliz Kilisesi ittisâlinde	"	"		"	"
"	Kumdişi Sokağı	Alman	1867		Almanya	Sefâret himâyesi tahtında bir cemiyet tarafından idare olunmakta.
"	Yazıcı Sokağı	"	1878		"	"
"	Yemenici Sokağı	Fransız	1873		Fransa	
"	Kumbaracı Yokuşunda Tercüman Sokağı	"	1881		Fransa	
"	Sen Lui Kilisesi dâhilinde	"	1856		"	
"	Hamalbaş Sokağı	"	1882		"	
"	Çukurçeşme Sokağı Papasköprüsündeki	"	1889		"	
"	Feslegen Sokağı	Fransız Mektebi	1881		"	
"	Papasköprüsü	"	"		"	
"	Diğer Bekçi Sokağı	"	1890		Sırp	
"	Rusya Hastahânesi ittisâlinde	Rus Mektebi	1891		Rus	
"	Pangaltı Değirmenci Sokağı	Fransız Mektebi	1889		Fransa	
"	Pangaltı Caddesi	"	1857		"	Fermanlıdır.
"	Pangaltı Ceditiye Sokağı	Dem dâ Siyon	1873		"	
"	Pangaltı Büyükdere Sokağı	"	1891		İtalya	

Semt-i meşhur	Mevki' ve sokak	Mektebin İsmi	Tarih-i Kışda	Ruhsat-ı resmîyesi	Ta'biyeti	Mülküzatı
"	Periköy Caddesi		1892		"	
"	Periköy Caddesi		1882		Fransa	
	Frnk Kilisesi İttisâlinde					
Galata	Çınar Sokakı		1884		Avusturya	
"	"					
"	Kemeralında Frnk Kilisesi İttisâlinde		1848 1813		Fransız	Fermanlıdır.
Tophane'de	Çukurbostan Sokakı		1871		Fransa	
Büyükdere'de	Frnk Kilisesi dâhilinde		1888		İtalya	
Galata'da	Haracci Sokakı		1889		İtalya	
	Fula Sokakı		1843		Fransa	
Büyükdere'de	Merhamet Sokakı	Fransız Mektebi	1881		Fransa	
Bebek'de	Maltaz Sokakı		1889		İtalya	
Ortaköy'de	Dere İcinde		1883		Almanya	
Kartal Kazanında	Ermeni Kilisesi Sokakı		1886		İngiltere	
	Uskûdar Caddesi Sokagında		1890		Fransız	
Büyükdada'da	Tekke bahçesi karşısında		1880		"	
Kadıköy'de	Frnk Kilisesi İttisâlinde		1868		"	Fermanlıdır.
"	Moda Caddesi Frnk Kilisesi karşısında				"	
"	Moda Caddesi Frnk Kilisesi dâhilinde		1870		"	
"	Yoğurtçu Caddesinde		"		"	
Uskûdar'da	Selâm' Ali Efendi Mah. Selâmsızda Uzun Kaldırımında	Amerikan	1871 1887		Amerika Fransa	Fermanlıdır.
Ayastefanos'da	Frnk Kilisesi dâhilinde		1891		"	
Makriköyün'de	Sakız Ağacı Caddesinde		1886		"	
Samatya'da	Emir-i Şâhur arka Caddesinde		1883		"	
	Frnk Kilisesi İttisâlinde					
Kumkapı'da	Havuzlu Kilise karşısında		1886		"	
Kumkapı'da	Alibeg yokusunda		1891		"	
Cedikpaşa'da	Gargez Sokagında	Amerikan	1887		Amerika	
Hasköy'de	Cezâyirli Sokagında		1856		"	
Rumelihisarı'nda			1863			Fermanlıdır.

